

9.

*Упраўленне адукацыі адміністрацыі Ленінскага раёна
Сярэдняя агульнаадукацыйная школа № 111*

*Рэспубліканская акцыя
“Жыву ў Беларусі і тым ганаруся”*

*Конкурс праектаў
краязнаўчага маршруту “Мой край”*

Намінацыя “Паход”

*Дзяржынскі раён
Путчынскі сельсавет*

*Аўтар: Трус Карына 17год,
10 “Б”клас СШ № 111*

*Навуковы кіраўнік:
Гордан Алена Міхайлаўна
намеснік дырэктара па ВР
вул.Гашкевіча, 12
р.т. 220-06-92
м.т. 3830110*

г.Мінск, 2007г.

Змест

<i>Уводзіны</i>	3
<i>Агульныя веды</i>	4
<i>Прырода:</i>	5-8
Дзяржынская гара	5
Рэкі Іслач, Пціч, Уса	6
Флора і фауна	7
Камяні	8
<i>Археалогія</i>	9-10
<i>З гісторыі краю</i>	11-19
Калі і каму належалі маёнткі і вёскі ў XIX-XX ст.	12
Маёнтак Гаруцішкі ўладанне Пашкевічаў	13-14
Свята-Петрапаўлаўская царква ў в.Гаруцішкі	15
Гісторыя паходжання назваў некаторых вёсак	16-19
<i>Народная адукацыя</i>	20-22
<i>Да новага жыцця</i>	23-24
<i>Вайна на тэрыторыі сельсавета</i>	25-27
<i>Адраджэнне</i>	28
<i>З матэрыяльнай і духоўнай Спадчыны</i>	29
<i>Паданні, легенды,былічкі, анекдоты</i>	30-35
<i>Спіс літаратуры</i>	36
<i>Дадатак</i>	

Уводзіны

Мэты і задачы работы:

- *Вывучэнне гісторыі, культуры і прыроды Дзяржынскага раёна;*
- *Выяўленне паходжання назваў населеных пунктаў Дзяржынскага раёна;*
- *Знаёмства са знакамітымі людзьмі рэгіёна, якія ўнеслі ўклад у развіццё рэгіёна;*
- *Рэалізацыя даследчага і пазнавальнага патэнцыяла па вывучэнню традыцый і помнікаў рэгіянальнай культуры.*

Актуальнасць работы:

Генетычна перадаецца нам з пакалення ў пакаленне цікавасць да мінулага. У ім мы бачым свае карані, якія мацуюць нас духоўна. З неаслабнай увагай вывучаем падзеі сівой даўніны, каб даведацца, як жылі нашы продкі, і спрабуем узяць ад іх ўсё лепшае, што было імі назапашана, а галоўнае – не паўтараць памылак сваіх папярэднікаў. З гонарам вымаўляем імёны людзей, чые заслугі перад суайчыннікамі былі найбольш значнымі. Усё гэта – наша Спадчына, аб якой мы павінны рупіцца і не аддаваць яе забыццю.

Улетку вучні нашай школы з настаўнікамі пайшлі ў паход на Дзяржыншчыну. Пайшлі не толькі каб адпачыць, але і каб пазнаёміцца з гэтым краем, правесці даследчую працу.

Па драбніцах збіралі яны звесткі па гісторыі краю ў скарбонках даўніны - краязнаўчых музеях, установах культуры і адукацыі. Гэтая даследчая работа стала вынікам іх працы.

АГУЛЬНЫЯ ВЕДЫ

Путчынскі сельскі Савет - адна з самых значных адміністрацыйных адзінак на тэрыторыі Дзяржынскага раёна. Яго працягласць з поўначы на поўдзень складае 34 кіламетры, з усходу на захад - 49 кіламетраў. На яго землях размяшчаліся дзве вялікія гаспадаркі-УП «Путчына» і УП «Камсамалец, (цяпер частка зямель перададзена СПК «Маяк-78»). Галоўныя накірункі іх дзейнасці – вытворчасць малака і мяса. У 33 населеных пунктах сельсавета пражывае 1965 чалавек. Да іх паслуг створана значная сацыяльная інфраструктура гандлёвых кропак, два ФАПы, адна сярэдняя і адна пачатковая школы, два дзіцячыя садкі, два сельскія Дамы культуры. Праз тэрыторыю Савета праходзіць кальцавая дарога Брэст-Гродна-Заслаўе, усе вёскі звязаны добраўпарадкаванымі шляхамі зносін і абслугоўваюцца аўтобусным транспартам.

На тэрыторыі Путчынскага сельсавета бяруць пачатак рэкі Іслач, Уса і Пціч, якія з'яўляюцца прытокамі больш значных водных артэрыяў Нёмана і Дняпра. Асабліва прыгожы гэты край улетку, калі пакрываюцца зелянінаю шматлікія лясы і пагоркі, якія ўтвараюць Мінскае ўзвышша з самай высокай кропкай на Беларусі - гарой Дзяржынскай. Такому рэльефу мы, верагодна, абавязаны ледавіку, які апошні раз спускаўся са Скандынаўскага паўвострава каля 20 тысяч гадоў таму. Ён пакінуў нам ў спадчыну безліч дробных камянёў на палях, сустракаюцца і валуны, і пагоркавы ландшафт, прыгажосць якога небеспадстаўна параўноўваецца са швейцарскімі Альпамі. У адным з такіх маляўнічых куточкаў створана зона актыўнага адпачынку «Якуцкія горы». У лясах, якія адносяцца да Путчынскага і Балмянскага лясніцтваў, водзіцца шмат звяроў, птушак, можна тут сустрэць рэдкія пароды дрэў і раслін. Шмат тут ягад, грыбоў, асабліва восеньскіх апенек.

Але ўсё ж галоўнае багацце складаюць людзі - таленавітыя, працавітыя, сапраўдныя патрыёты свайго краю.

ПРЫРОДА

Тэрыторыя Путчынскага сельсавета месціцца на Мінскім узвышшы на захадзе Усходне-Еурапейскай платформы. Сярэдняя вышыня тэрыторыі Беларусі 159 м над узроўнем мора, максімальная 345 м (Дзяржынская гара), мінімальная адзнака - 80 м (урэз вады р.Нёман пры выхадзе яго за межы Беларусі).

Мінскае ўзвышша працягнулася з паўднёвага захаду на паўночы усход больш чым на 150 км, з захаду на ўсход, у самым шырокім месцы на 120 км. Як ужо адзначалася, на Мінскім узвышшы найвышэйшы пункт Беларусі Дзяржынская гара - 345 м над узроўнем мора.

ДЗЯРЖЫНСКАЯ ГАРА

Да 1958г. гэтая гара называлася Святая. Дзяржынская гара найвышэйшы пункт Мінскага ўзвышша Беларусі, каля в.Скірмантава. За 20км на поўнач ад г.Дзяржынска, за 30 км на паўднёвы захад ад г.Мінска. Вышыня гары 345м над узроўнем мора. Дзяржынская гара складзена з марэны сожскага зледзянення, укрыта лёсападобнымі пародамі - суглінкамі і супяскамі, сфарміраванымі у час паазерскага зледзянення. Мае выгляд буйнага спадзіставы-пуклага падняцця. Схілы паўднёва-заходнія стромкасцю да 50, паўночныя і усходнія яшчэ больш спадзістыя, да 20, разараныя, толькі 15% тэрыторыі (на паўночным захадзе) пад маладым лесам.

Шаша па Мінскім узвышшы на Дзяржынскую гару

На тэрыторыі Путчынскага сельсавета бяруць пачатак рэкі Іслач, Пціч і Уса - дзве басейна Нёмана, адна - басейна Дняпра.

ІСЛАЧ

Іслач – левы прыток Бярэзіны (басейн Нёмана). Даўжыня 102 км, плошча вадазбору 1330 км². Пачынаецца каля в.Глушынцы, цячэ пераважна па заходняй ускраіне Мінскага ўзвышша ў Мінскім, Валожынскім і Іўеўскім раёнах, упадае ў Бярэзіну за 3 км ніжэй в.Бакшты Іўеўскага раёна Гродзенскай вобласці. На ўсім шляху прымае невялікія рэчкі і ручаі. Найбольшыя прытокі: Волма (злева), Яршоўка, Валожынка (справа). Даліна вузкая, у вярхоўі яе схілы ўзвышаюцца над рэчышчам на 8-15 м. Рэчышча звлістае, яго шырыня 10-50 м. Берагі стромкія, абрывістыя. У ніжнім цячэнні ракі дрымучыя Налібоцкія лясы. Адна з рэк Беларусі, у якой захавалася фарэль. Іслач карыстаецца папулярнасцю ў турыстаў, як месца актыўнага адпачынку.

Назва ракі знаходзіцца ў шэрагу назваў рэк Вісла - Свіслач - Іслач і мае з імі агульныя вытокі. Першы ўспамін пра раку Віслу адносіцца да XI ст. Прозвішчы Віслай, Вісловіч сустракаюцца на славянскіх тэрыторыях. Тэрмін Віславіч вядомы на Беларусі ў значэнні - пływун, насычаны вадою пясок - топь (дрыгва). Першапачатковай формай слова Іслач, скарачанага пры асіміляцыі, было слова Свіслач.

ПЦІЧ

Пціч - рака, самы вялікі левы прыток Прыпяці на тэрыторыі Беларусі. Даўжыня 421 км, плошча вадазбору 9470 км². Пачынаецца з Мінскага ўзвышша за 1км на паўночны захад ад в.Нарэйкі, цячэ з паўночнага захаду на поўдзень сярод вялізарных масіваў мяшанага лесу па Мінскай, Магілёўскай і Гомельскай абласцях, у сярэднім цячэнні праз Цэнтральнабярэзінскую раўніну, далей па нізіне Прыпяцкага Палесся. Упадае ў р.Прыпяць каля в.Багрымавічы Петрыкаўскага раёна Гомельскай вобласці.

Назва ракі Пціч паходзіць ад назвы птушак. Берагі некалі былі густа зарослыя дрэвамі і кустарнікамі, дзе пладзілася шмат галасістых спеўных птушак, вась і ключ да назвы ракі.

УСА

Уса - правы прыток Нёмана. Даўжыня 115км. Пачынаецца на захад ад в.Шышкі, цячэ ў Уздзенскім раёне. Вадазбор 1345км². У верхняй частцы на паўднёвых схілах Мінскага ўзвышша, у сярэдняй і ніжняй на Стаўбцоўскай раўніне. Шырыня даліны ў вярхоўі 0,3-0,5км, ніжэй па цячэнні 1-2км. Пойма забалочаная, шырынёй 0,2-0,6км, перасечаная старыцамі. Рэчышча звлістае, шырынёй 5-12 км. Найбольшыя прытокі Уздзянка (злева) і Ператуць (справа). Назва ракі паходзіць ад балцкага слова юсіс - назва дрэва ясьень, які некалі рос па берагах ракі, як і цяпер.

ФЛОРА І ФАУНА

У старажытнасці ў гэтым краі было шмат лясоў. Цяпер іх значна менш.

Лясы ў асноўным з ёлкай, сасной і лісцевыя займаюць каля 10% усіх лясных масіваў. Гэта бяроза, асіна, вольха шэрая і чорная, дуб, клён, ясьень, таполя і іншыя.

У лясах сельсавета растуць добра вядомыя на тэрыторыі Беларусі грыбы - баравік, падасінавік, падбярозавік, махавік, грузд, лісічка, сыраежка, свінушка, страчок звычайны, смарчок звычайны, апенька, восеньскі рыжык, курачка, масляк (казляк), чага (лекавы грыб) і іншыя.

Тут расце вялікая колькасць траў, многія з якіх з'яўляюцца лекавымі: дурман ванючы, каравяк звычайны, дурнічнік зубападобны, залатая розга, крывасмок лекавы, крываўнік звычайны, ландыш майскі, падарожнік вялікі, черабой, ракавыя шыйкі (горац змяіны), хвошч палявы, цімян звычайны, падбел звычайны, суніца тапяная, рамонак аптэчны, напярсянка чырвоная, пустырнік пяцілопасны, талакнянка звычайная, піжма звычайная, чыстацел вялікі, стрэлкі звычайныя, частуха падарожнікавая і іншыя.

У 1915 г. Дэпартамент земляробства Расійскай імперыі спрабаваў арганізаваць гадавальнік (летнік) лекавых раслін у маёнтку Гаруцішкі Койданаўскай воласці, але з-за ваенных падзей першай сусветнай вайны і эвакуацыі насельніцтва на ўсход, якая ў сувязі з гэтым пачалася, не ўдалося сабраць ні лекавай травы, ні насення.

На тэрыторыі сельсавета ёсць расліны, якія занесены ў Чырвоную кнігу Беларусі. Гэта - званочак шыракалісты, белы гарлачык, вадазбор звычайны, купальніца еўрапейская, венерын чаравічок, сон-трава, чарамша (мядзвезжая цыбуля), ветраніца лясная, каменяломнік зярністы, гарачаўка вясенняя, наперстаўка буйнацвятковая і іншыя.

У параўнанні з мінулымі часамі колькасць дзікіх жывёл у лясах сельсавета значна паменшылася. Тут жывуць лось, дзік, касуля, воук, лісіца, куніца, гарнастай, вавёрка, заяц-бяляк, заяц-русак, рысь, норка еўрапейская, бабёр, выдра, андатра, вожык, янотападобны сабака, барсук, ласка і іншыя звыры.

У лясах мноства птушак: шэрыя і белыя курапаткі, глушцы, рабчыкі, качкі, гусі (пралётам), цецерукі, вальдшнепы, бекасы, совы, сарокі, вароны, буслы, вераб'і, жаўрукі, сойкі, удода, дразды-рабіннікі, чорныя дразды, шызаваронкі, салаўі, сініцы, малінаўкі, крумкачы, ястрабы-цецерукоўнікі і ястрабы-перапялятнікі, канюкі, скапы.

Ёсць птушкі, якія занесены ў Чырвоную кнігу Беларусі. Гэта - бусел чорны, чапля шэрая - іх статкі сустракаюцца на азёрах і вадасховішчах. Жыве шмат відаў качак, вялікіх і малых стракатых дзятлаў, дзяцел зялёны. Сустракаюцца жаўна, лебедзі-шыпуны.

У XIX ст. у рэках вадзілася шмат рыбы: сом, карась, лінь, лешч, рыбец, сінец, верхаводка, калінка (сялява), язь, галавень, таймень, шчупак, сіг, рапушка, снетак, ласось, сёмга, вугор, мянтуз, траска, навага, камбала, акунь, судак, ёрш, бычок, колюшка, асётр, пяхкур (пяшкур) і іншыя.

У пачатку XXI ст. у рэках і азёрах рыбы стала значна менш, а некаторыя віды рыб зусім зніклі. У рэках Іслач, Пціч, Уса жывуць: сом, шчупак, лешч, лінь, галавень, вугор, карась, платва, акунь, мянтуз, краснапёрка, сазан, карп, судак, сустракаюцца таўсталобік і амур.

КАМЯНІ

Ледавіковы перыяд нагарнуў на Мінскае ўзвышша мноства камянёў.

Шмат гадоў збіраюць іх з палёў, але колькасць, паводле назіранняў, амаль не змяншаецца.

Каля 1 млн. год таму ў гарах Скандынаўскага паўвострава ўтварыўся гіганцкі ледавіковы шчыт. Таўшчыня яго даходзіла да 3-4 км. Ледавіковыя «языкі», што спаўзлі з гор, паглыбілі катлавіну Балтыйскага мора і рушылі на раўніны Паўночнай Еўропы. Пасля таго, як ледавік растаў, ён пакінуў мноства валуноў. Пры іх дэталёвым вывучэнні высветлілася, што тут у асноўным пашыраны «ураджэнцы» Фінляндыі, Фінскага заліва, Карэліі, ваколіц сучаснага Санкт-Пецярбурга.

На тэрыторыі сельсавета сустракаюцца вялізарныя камяні-валуны. У гэтым месцы распаўсюджана канцавая марэна апошняга на тэрыторыі Беларусі ледавіка. Сюды ён, верагодна, «дапоўз» са Скандынаўскага паўвострава каля 20 тыс. гадоў таму. Пад уздзеяннем ледавіковага наступу парушылася заляганне пластоў пяску і жвіру, талыя воды, насычаныя карбанатным рэчавам, сцэментавалі пясчанажвіровыя адклады да стану кангламерату - асадачная горная парода, якая складаецца з разнародных сцэментаваных часцінак. Менш устойлівы матэрыял пазней быў часткова змыты са схілу Мінскай грады, больш трывалы, нібы прыпаркаваны блок кангламерату, захаваліся.

Камяні-валуны ўтварыліся пры выветрыванні горных парод, разбуральнай дзейнасці мораў, азёр, рэк, ледавікоў і іх талых вод, пры апаўзанні вялікіх кавалкаў па схілах гор. Валуны ёсць розных горных парод: гранітныя, гнеты, кварцыты, кварцавыя парфіры, даламіты. Камяні - валуны рэдкіх горных парод адносяць да так званых кіроўных, па іх вызначаюць напрамкі руху ледавікоў з поўначы.

Ў старажытных славян з валунамі звязаны язычніцкі (паганскі) культ каменя.

Пра іх ўзнікненне складаліся легенды і паданні, ім пакланяліся. Валунам надаваліся магічныя сілы і ў залежнасці ад таго, добрыя ці злыя сілы прыпісвала ім легенда, яны называліся "Святы камень", "Божы след", "Чортаў камень" і інш.

На тэрыторыі сельсавета ўздоуж лясных дарог устаноўлены камяні-валуны, на якіх каляровымі фарбамі намаляваны звяры і птушкі, якія водзяцца у гэтым лесе.

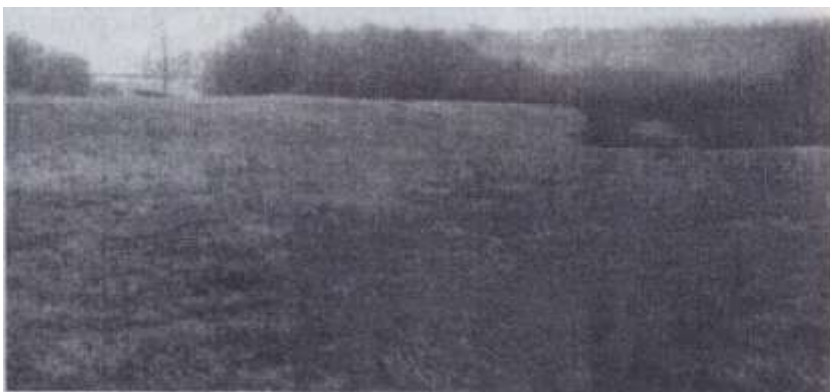
АРХЕАЛОГІЯ

Чалавек на тэрыторыі Беларусі паявіўся ў сярэдзіне каменнага веку (палеаліту), прыкладна 100-40 тыс. гадоў таму. У канцы палеаліту чалавек рассяліўся пераважна па далінах вялікіх рэк. У эпоху мезаліту (IX-V тысячагоддзі да н.э.) праз Панямонне, Дняпроўскі басейн, першабытныя лясы-пушчы прайшлі плямёны паляунічых на паўночных аленяў. У эпоху неаліту (канец V-IV тысячагоддзі да н.э.) клімат значна пацяплеў, усюды раслі лісцевыя лясы, рэльеф і рачная сетка ў асноўным набылі сучасны выгляд.

Бронзавы век (на тэрыторыі Беларусі пачаўся з пачатку II тысячагоддзя да н.э.) характарызаваўся паяўленнем медных і бронзавых вырабаў. У бронзавым веку адбыўся першы вялікі падзел грамадскай працы на земляробства і жывёлагадоўлю.

Жалезны век пачаўся у VII-VI стст., калі плямёны, што жылі на тэрыторыі Беларусі, навучыліся здабываць жалеза і вырабляць з яго прылады працы, зброю, упрыгожанні. Жалеза тут выплаўлялі з балотнай руды у печах-домніцах.

З III ст. да н.э. да III-V стст. н.э. на Беларусі жылі плямёны культуры штрыхаванай Керамікі. Яны займалі сярэдняю паласу Беларусі і ўсходнюю палавіну цяперашняй Літвы. На усходзе граніца гэтых плямёнаў праходзіла па рэках Друць і Усяж-Бук, на поўначы яна дасягала вярхоўя Дзісны, Ушачы, Усы, на захадзе (у Літве) - сярэдняга цячэння Нёмана і правабярэжжа Невежы, на поўдні - вярхоўяў Нёмана, сярэдняга цячэння Пцічы, Бярэзіны.

Гарадзішча каля в. Каменка

У гэтых межах ёсць шмат паселішчаў, дзе штрыхаваная кераміка сустракаецца ў чыстым выглядзе.

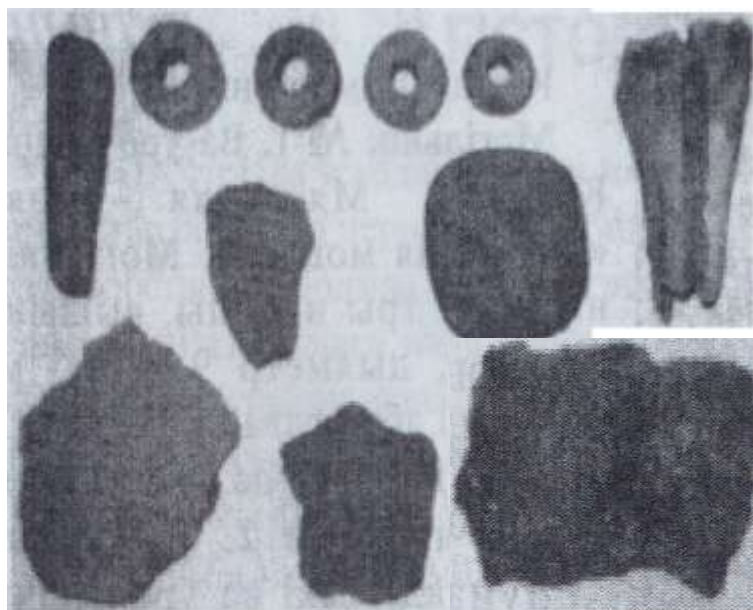
У 20-70-я гады XX ст. раскопкі выліся на многіх гарадзішчах сярэдняй паласы Беларусі, у тым ліку і паблізу вёсак Старая Рудзіца і Каменка Дзяржынскага раёна. У выніку гэтых даслед-ванняў былі здабыты разнастайныя археалагічныя матэрыялы, якія дазволілі больш дакладна меркаваць аб культуры штрыхаванай керамікі.

КАМЕНКА

Гарадзішча. Мясцовая назва Замак (Замчышча, Выспа). Пляцоука амаль круглая, памерам 27 x 29 м, размешчана з боку аднаго з прытокаў Усы. Матэрыялы даследаванняў адносяцца да ранняга жалезнага веку і эпохі Кіеўскай Русі.

Селішча. Побач з гарадзішчам выяўлена селішча з матэрыяламі культуры XI-XII стст. На селішчы даследаванні не праводзіліся.

Курган. Каля селішча былі курганы (захаваўся адзін курган). Адзін курган быў у 1928 г. раскапаны. Знойдзены прадметы існавання абраду трупаспалення і кругавая кераміка эпохі Кіеўскай Русі.

Археалагічныя знаходкі з гарадзішча каля в. Каменка

ПУТЧЫНА

Пры раскопках ў насыпу выяўлена кальцавая агарожа. Пахаваны ў падкуртаннай яме інвентар: два гаршкі і бронзавае кальцо. Час пахавання XI ст. Побач з в.Путчына знойдзена каменная сякера-клін з "аплеччам". У выніку археалагічных даследаванняў на тэрыторыі сельсавета выяўлены гарадзішчы, селішча і курганы. Кожнае з паселішчаў у глыбокай старажытнасці мела сваю гісторыю.

3 ГІСТОРЫІ КРАЮ

У VI-IX стст. ва ўсходніх славян, частка якіх жыла і на тэрыторыі Беларусі, пачаўся пераход ад першабытнаабшчыннага ладу да феадалізму. Развіццё земляробства прыводзіла да разлажэння кроўнасваяцкай абшчыны і замене яе сельскаю. Развівалася паравае сістэма земляробства, хатнія промыслы, наладжваліся ўстойлівыя знешнія сувязі плямёнаў. Тут паміж Прышяццю і Дзвіною сяліліся славянскія плямёны дрыгавічоў.

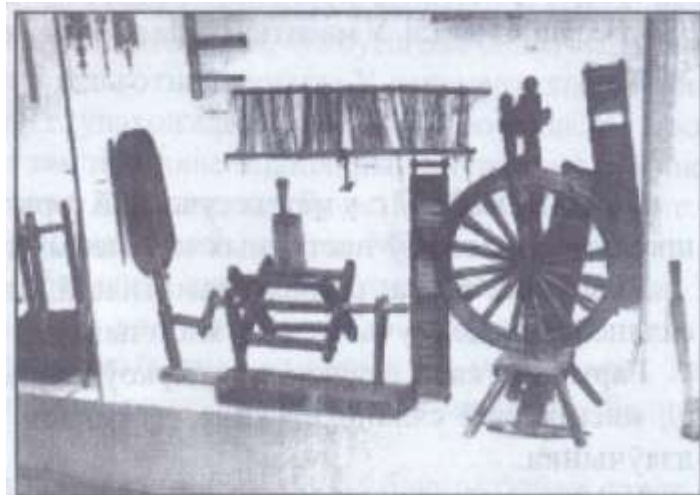
Назва дрыгавічы, верагодна, паходзіць ад слова «дрыгва» (трысіна) - нізкае забалочанае месца. Дрыгавічы, як адно з 13 племянных аб'яднанняў усходніх славян (крывічы і радзімічы), упершыню ўпамінаюцца ў недатаванай частцы «Аповесці мінулых гадоў» у сувязі з падзеямі, якія папярэднічалі IX ст., візантыйскім імператарам і гісторыкам Канстанцінам Багранародным (Парфірародным) у 948г. і ў старажытна-рускіх летапісах сярэдзіны XII ст.

У X ст. землі дрыгавічоў увайшлі ў склад Кіеўскай Русі, з канца X ст. на іх землях узнікла Тураўскае княства, у канцы XII ст. з яго вылучыліся ўдзельныя Пінскае княства, Клецкае, Дубровіцкае і, верагодна, Нясвіжскае княства. Частка паўночна-усходніх зямель дрыгавічоў увайшла ў Полацкае княства, а паўднёва-ўсходніх зямель - у Кіеўскае княства. Тэрыторыя Беларусі, у тым ліку і цяперашняй Дзяржыншчыны (у мінулым Крутагоршчыны, Койданаўшчыны), у той час знаходзілася ў складзе Кіеўскага княства.

Пры князю Усяславу Брачыславічу (Чарадзею) (1044-1101 гг.) тэрыторыя сучаснай Дзяржыншчыны з'яўлялася часткай Полацкага княства, была яго паўднёва-заходняй ускраінай. Мяжа праходзіла ў вярхоўях р.Пціч, па рэках Уса і Сула. Заходні рубеж Полацкага княства захаваўся ў назве в. Рубяжэвічы Стаўбцоўскага раёна.

Пасля смерці Усяслава Брачыславіча Полацкае княства распалася на некалькі самастойных удзелаў. У першай чвэрці XII ст. на тэрыторыі Полацкай зямлі выдзелілася Мінскае ўдзельнае княства, першым князем якога стаў сын Усяслава Глеб Усяславіч (каля 1070-1119 гг.).

Тэрыторыя сучаснай Дзяржыншчыны (Крутагор'е і яго ваколіцы) адышла да Мінскага княства. У канцы XIII ст. Мінскае княства трапіла пад уплыў літоўскіх князёў. У першай чвэрці XIV ст. яно ўвайшло ў склад Вялікага Княства Літоўскага (ВКЛ).

У музеі Скірмантаўскай СШ

КАЛІ І КАМУ НАЛЕЖАЛІ МАЁНТКІ І ВЁСКІ ў XIX-пачатку XX ст.

З сярэдзіны XV і да сярэдзіны XVI ст. Крутагор'е (Койданава) належала вялікаму князю ВКЛ, потым князям Вярэйскім, Гаштольдам.

У 1862 г. маёнтак Скірмантава належыў панам Г.А.Язвінскаму, В.А. Чайчынскай, Е.А.Цівінскай.

У 1862 г. маёнтак Глушынцы належаў пану П.К. Пацэвічу.

У 1864-1914 гг. вёска Скірмантава ў валоданні пана Г.А.Язвінскага, пані В.А.Чайчынскай.

У 1865 г. вялася справа аб дазvole пазыкі сялянам вёскі Скірмантава сельскага таварыства для выкупу зямлі маёнтка Скірмантава паноў Г.А.Язвінскага, В.А. Чайчынскай, Е.А.Цівінскай.

У 1866 г. праведзены выкуп квоты на зямлю маёнтка Глушынцы пані А. Клюкоўскай.

У 1866-1911 гг. вялася справа аб выкупе сялянамі зямлі маёнтка Глушынцы пана П.К.Лацэвіча.

У 1867 г. праходзіў разгляд выкупнай справы сялян вёсак Наквасы і Дуброва маёнтка Садоўшчына пана Олесевіча.

У 1867-1902 гг. цягнулася выкупная справа сялян вёсак Наквасы і Дуброва маёнтка Садоўшчына пана Олесевіча.

Па стану на 1876 г., паводле дакументальных крыніц, у маёнтку Глушынцы ўладальніка Панцеляймона Казіміравіча Пацэвіча было 168 дзесяцін зямлі ў арэндзе. Была карчма, гадавы даход якой складаў 30 руб. У гэтым жа годзе ў маёнтку Скірмантава уладальніцы дваранкі Ванды Адамаўны Чайчынскай было 374 дзесяціны зямлі. У маёнтку была карчма, якая давала гадавы даход у суме 500 руб.

МАЁНТАК ГАРУЦІШКІ ЎЛАДАННЕ ПАШКЕВІЧАЎ

Шмат маленькіх вёсачак раскідана па Путчынскім сельскім савеце.

Адна з іх прытулілася сярод узгоркаў паабাপал шашы Дзяржынск-Заслаўе. Можна, таму і атрымала назву Гаруцішкі. А магчыма і іншая прычына прымусіла яе першых жыхароў так назваць сваё паселішча, бо даводзілася ім у сваім жыцці пазнаць шмат гора. Але аб гэтым мы сёння можам толькі здагадацца, таму што ніякіх звестак альбо легенд пра ўзнікненне вёскі не захавалася. Дакладна вядома толькі, што першае ўпамінанне аб ёй у дакументальных крыніцах адносіцца да пачатку XVIII ст., і уваходзіла яна тады ў склад Мінскага ваяводства Рэчы Паспалітай.

Цэнтрам наваколля таго часу лічыўся населены пункт з культавым збудаваннем. Бясспрэчна, такую ролю у XVIII-XIX стст. адыгрывалі Гаруцішкі. Архіўныя дакументы захавалі нам наступныя звесткі: у 1708 г. у вёсцы пабудавана царква, у 1871 г. за кошт прыхаджан яна пашырылася, набыла новы выгляд і атрымала назву Свята-Петрапаўлаускай. У склад прыходу уваходзілі вёскі Валоунікі, Гаруцішкі, Каменка, Карачуны, Ласічы, Латушкі, Міроны, Наследнікі, Перасветаўшчына, Прыступаўшчына, Путчына, Саковічы, Сніткі, Старынкi, Ходасы, Чапля, Ясюцевічы. Пры царкве з 1884 г. існавала аднакласная царкоўна-прыходская школа. Мясцілася яна ў сялянскай хаце, вучылася ў ёй 12 дзяцей (11 хлопчыкаў і 1 дзяўчынка).

Да нашага часу захаваліся метрычныя кнігі з 1801 г. і кнігі-споведзі з 1850 г.

А вось так, па дакументальных крыніцах, выглядала сама Свята-Петрапаўлаўская праваслаўная царква (апісанне больш чым стогадовай даўнасці даецца на мове арыгінала): «Зданием деревянная, устроена продолговатым крестом, с одним глухим куполом. Крыша на церкви гонтовая, входных дверей двое, окна расположены в один ряд, снаружи окрашена масляною краской и вообще находится в прочном состоянии. Внутри мало вместительна, так как все внутреннее пространство заключает в себе менее двадцати квадратных сажень. Внутренние стены выбелены, а в алтаре выкрашены в голубой цвет; пол устроен деревянный, к отоплению не приспособлена. Клиросы устроены на солее, возвышенной на поларшина. Иконостас дощатый, покрашенный масляною краскою без позолоты; состоит из двенадцати икон, расположенных в три яруса. Из других икон обращает на себя внимание местнотимая икона Божией Матери, величиною в 2 1/4

аршина, старинного письма, о которой, впрочем, ни письменного, ни народного сказания не сохранил ось.

... Прихожан числится мужского пола 1011, а женского – 1017 душ, почти все они крестьянского сословия и занимаются исключительно хлебопашеством; другие промыслы и ремесла не развиты. Требования веры исполняют неукоризненно, за исключением немногих присоединившихся в 1867 году из католичества, которые по сие время относительно некоторых обрядов церкви остаются чуждыми. Из молитвословий между прихожанами развито совершение крестных ходов по селениям.

... При церкви существует церковно-приходское попечительство и в деревне Старинках народное училище. Процент грамотности между прихожанами не достигает более 3%. Богадельни в приходе нет» (Описание церкви Минской епархии, Мн., 1878. С. 148-151.).

З 1870 г. святаром царквы быў Васіль Пашкевіч. Нічым асаблівым у жыцці гэты чалавек не вызначыўся, але, магчыма, ён быў у сваяцкіх адносінах з другім Пашкевічам і, таксама, Васілём, які некаторы час, але на дзесяцігоддзі пазней, жыў і працаваў у Гаруцішках, пакінуўшы значны след у беларускай навуцы. Размова ідзе пра акадэміка, доктара біялагічных навук Васіля Васільевіча Пашкевіча. Ён нарадзіўся 10 студзеня 1857 г. у в. Сямёнавічы Уздзенскага раёна Мінскай вобласці у сям'і святара. Выконваючы волю бацькоў, ён спачатку скончыў духоўную семінарыю, але затым перавагу аддаў свецкай адукацыі і паступіў на фізіка-матэматычны факультэт Санкт-Пецярбургскага ўніверсітэта. У 1882 г. атрымаў ступень Магістра (кандыдата) прыродазнаўчых навук, абараніўшы дысертацыю на тэму: «Флора кветкавых раслін Мінскай губерні». Тады ж ён зацікавіўся саадаводствам і пачаў спецыялізавацца ў гэтай галіне.

Пасля працяглай навуковай камандзіроўкі за мяжу, В. В. Пашкевіч у 1893 г. быў прызначаны галоўным саадаводам Пецярбургскага батанічнага саду, з 1894 г.- спецыяліст па саадаводству Дэпартаменту земляробства. Адначасова ён вёў вялікую навуковую работу, займаўся выкладчыцкай дзейнасцю.

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі В. В. Пашкевіч працягвае займацца любімай справай. У 1918 г. ён увайшоў у склад Сельскагаспадарчага навуковага камітэта (вышэйшая навукова-даследчая установа па сельскай гаспадарцы таго часу). У 1922 г. выбіраецца членам Сельскагаспадарчага навуковага камітэта, ператворанага пазней у Дзяржаўны інстытут вопытнай агранаміі. У 1934 г. В. В. Пашкевічу прысуджана навуковая ступень доктара біялагічных і сельскагаспадарчых навук, а праз год - акадэміка. Ён лічыцца адным з лепшых знаўцаў пладовых культур Расіі, але не забывае і пра Беларусь. Яшчэ у 1898 г. у «Вестнике Российского общества саадаводства» з'явілася публікацыя навукоўна пад назваю «Плаадаводства агародніцтва ў Мінскай губерні».

Свята-Петрапаўлаўская царква ў в. Гаруцішкі

Пабудавана ў 1871 г. з дрэва на сродкі прыхаджан (1000 руб.) на месцы храма 1708 г. У царкоўным архіве меліся метрычныя кнігі з 1801 г. Твор народнага дойлідства. Была вырашана ў выглядзе падоўжанага прамавугольнага ў плане зруба пад 2схільным гонтавым дахам. Ад фронту выступала 2-ярусная чацверыковая шатровая званіца-бабінец, завершаная макаўкай. Галоўны ўваход быў арганізаваны праз нізкі прытвор пад 2-схільным дахам. Мела 2 бакавыя ўваходы. Вертыкальна ашляваная аконныя праёмы. Унутры апсіды вылучалася дашчатым 3-ярусным іканастасам на 12 абразоў.

У XIX ст. быў пабудаваны недалёка ад вёскі маёнтка Гаруцішкі, які належаў братам Пашкевічам. Архітэктурны ансамбль маёнтка лічыўся гісторыка-культурным помнікам XIX ст. Уздым Гаруцішак пачаўся ў канцы 1920 пачатку 1930-х гадоў. Звязаны ён з дзейнасцю вядомага вучонага прыродазнаўца, аднаго з заснавальнікаў навуковага садоўніцтва на Беларусі і ў Савецкім Саюзе, акадэміка В.В. Пашкевіча. Ён не толькі даў пачатак народнасартавому раянаванню плодоваягадных культур, але і культываванню лекавых раслін на Беларусі. У Гаруцішках В. В. Пашкевіч заклаў доследны сад. У даваенны час маёнтка, які бясплатна быў перададзены ўладальнікам дзяржаве, фактычна ператварыўся ў вопытную гаспадарку, дзе праходзілі выпрабаванне, акрамя плодовых дрэў, вінаград, клубніцы, парэчкі, памідоры і іншыя цеплалюбівыя расліны.

ГІСТОРЫЯ ПАХОДЖАННЯ НАЗВАЎ НЕКАТОРЫХ ВЁСАК

Каменка, вёска была заснавана каля вялікага камяці на полі, дзе шмат камянёў. Ці каля камяці, з-пад якога выбівалася крыніца. У мінулыя часы жыхары заусёды імкнуліся будаваць свае паселішча каля вады.

Путчына, вёска. Назва, верагодна, паходзіць ад прозвішча Путка, Путчын, Пуцін. Паводле дакументальных крыніц вядома з XVI ст. Пад 1588 г. згадваецца ў Інвентары Койданаускай воласці, належала магнатам Радзівілам, мела 55 валок зямлі. Паводле інвентара маёнтка Путчына ад 13 чэрвеня 1768 г. належала жонцы віленскага кашталяна Гелене Агінскай. У 1909 г. у Путчыне адкрыта народнае вучылішча (захаваўся вопіс маёмасці, справаздача за 1914 г., ліставанне аб прызначэнні настаўніка ў Путчынскае народнае вучылішча на работу, іншыя дакументы).

Путчына, пасёлак. У 1932 г., дзякуючы арганізацыі Путчынскай МТС, узнік пасёлак, які ў хуткім часе стаў цэнтрам сельсавета, вырашы неўзабаве ў рабочы пасёлак, дзе жылі механізатары МТС.

Скірмантава (варыянт Шкірмантава) - назва вытворная ад прозвішча балцкага паходжання, верагодна, ад асновы *skirium* - асобны. Тыповы і фармант, які характэрны патранімічным назвам такога паходжання па аналогіі: Жыгімонт, Дзімонт, Бальмант і г.д. Вядома з XVI ст. у 1802 г. у складзе Койданаўскай воласці.

Татаршчына - назва паходзіць ад мясціны, дзе пасля татарскага нашэсця пасяліліся палонныя татары ці беларуская вёска, узнікшая на былых Татарскіх пасяленнях. У пачатку XX ст. у складзе Велікасельскай воласці. У 1925-1935 гг. у Татаршчыне працавала Татаршчынская польская сярэдняя школа сельскай моладзі.

Якуты - назва народнасці ці этнічнай групы - якуты. Верагодна, тут некалі жылі якуты. Ёсць і такое меркаванне, што назва паходзіць ад выразу: «Я кут (куток) сабе набыў», сяляне часам набывалі сабе «кут». У другой палове XIX ст. у пачатку кожнага года ў гэтым краі назіраліся масавыя перамяшчэнні сялян з сем'ямі, якія нагадвалі т. зв. пераход сялян у далёкім мінулым - Юр'еў дзень («Вось табе, бабулька, і Юр'еў дзень»). Адны сяляне праганяліся панамі са сваіх маёнткаў, другія самі з'язджалі ў пошуках лепшай долі і часам набывалі сабе "кут".

СКІРМАНТАВА

Адкуль пайшла назва гэтага населенага пункта?

Дакладна адказаць на гэта пытанне сёння не возьмецца ніхто. А вось асобныя меркаванні выказваюцца многімі мясцовымі жыхарамі. Адно з іх захавалася ў вусным паданні, якое перадаецца з пакалення ў пакаленне. Яно расказвае нам аб жудаснай бітве паміж славянамі і татарамі. Спачатку выйшлі на ўзвышша два асілкі, кожны з процілеглых бакоў. Біліся яны конныя, потым пешыя і, нарэшце, наш воін атрымаў перамогу. І звалі яго Скірмант. Затым у бітву уступілі войскі, і зноў татары-прышэльцы аказаліся разбітымі. У гонар асілка-пераможца паселішча паблізу ратнага поля назвалі Скірмантава. Зноў жа паданні згадваюць, што ў навакольных мясцінах, падчас правядзення палявых работ, людзі часта знаходзілі крывыя татарскія шаблі і наканечнікі стрэлаў.

А вось які запіс знаходзім у "Хроніцы Быхаўца" (XVI ст.): "Князь Скірмант княжыў ў Навагрудку ... Быў у той час цар заволжскі на імя Балаклай. І прыслаў ён паслоў сваіх да вялікага князя Скірманта, каб той даніну яму штогод збіраў і баскакаў ягоных трымаў, як гэта рабілі князі рускія. Але вялікі князь Скірмант паддацца таму не хацеў і загадаў насы і губы паслам Балаклаевым паадразаць, а потым да Балаклая іх адпусціў. І сабраў тады цар заволжскі вялікую сілу, і рушыла арда на рускую зямлю, многа зла там учыніўшы.

І князь вялікі Скірмант, сабраўшы ўсе свае войскі, спаткаў Балаклая на сваёй мяжы, у Койданаве, і разбіў таго цара, і ўсю моц яго татарскую пабіў, і самога цара забіў і пасля такой вялікай перамогі пайшоў на Рускую зямлю" (Хроніка Быховца. М., 1966. С. 40).

Як бачна, народнае паданне і летапісная хроніка маюць шмат агульнага у апісанні мінулага, а імя вялікага князя Скірманта, атрымаўшага перамогу над татарамі-заваёўнікамі, зноў жа магло увасобіцца ў назве населенага пункта. Але гэта толькі меркаванні. Хаця рэальны факт сведчыць аб тым, што калі у 60-х гадах XX ст. рыхтавалася пляцоўка пад будаўніцтва саўгаснай майстэрні, то была выкапана вялікая колькасць касцей, чалавечых чарапоў і рэшткі металічных рэчаў.

Трэба адзначыць, што распрацавана і навуковая версія назвы вёскі. Яна грунтуецца на тым, што Скірманта (варыянт-Шкірмантава) паходзіць ад слова *skirium*, што значыць-асобны. З ёю па зместу мяжуецца і легенда, якая бытуе у гэтай мясцовасці.

Жалі аднойчы маці з дачкою Марынкай. Жалі жыта, стаміліся і прыселі адпачыць, ды і задрамалі. Прачнуліся ад таго, што да іх звярнуўся мужчынскі голас: "- Жнейкі, жнейкі! Ці не будзе у вас вадзіцы напіцца?

У схапіліся жанчыны і аслупянелі: перад імі стаяу вараны конь, а на

ім сядзеу прыгожы хлопец.

- Нас у бацькі было пяцёра сыноў,- працягваў коннік, - я самы малодшы. Старыя ўжо памерлі, і жывём мы паасобку, Скірмантамі ... Вось чаму ездзіў я цяпер людзей да сябе на працу запрашаць, бо сам маю вялікую гаспадарку, адзін не падыму яе".

Падала Марынка хлопцу вады напіцца і паехаў ён далей. Але не назаусёды, праз колькі тыдняў сватоў прыслаў. Прызначылі дзень вяселля, адгулялі яго. А маладая пара пачала жыць на новым месцы. Там пазней многа людзей сялілася, а паселішча ад таго хлопца і празвалі Скірмунты - што азначала "жывём паасобку".

Як вядома, пачынаючы з XVI ст., землі, прылягаючыя да Скірмантава, былі ва ўласнасці магнатаў Радзівілаў. У 1828 г. князь Людвіг Леан (Леў Пятровіч) Вітгенштэйн ажаніўся са Стэфаніяй Радзівіл, дачкой Дамініка і адзінай спадчынніцай згасаючай нясвіжскай галіны Радзівілаў. У выніку гэтага шлюбу да Вітгенштэйна перайшла значная частка радзівілаўскіх маёнткаў, у тым ліку і Скірмантава.

3 сакавіка 1854 г. частку гэтых зямель, колькасцю 374 дзесяціны, выкупіла пані Язвінская - дваранка рымска-каталіцкага веравызнання. У іх склад увайшлі населеныя пункты Скірмантава, Мілашы, Мітраушчына. Па ўстаўной грамаце ў маёнтку мелася 11 двароў з зямельнымі надзеламі. Усяго ў іх пражывала 39 душ, у тым ліку сялян 35, батракоў - 2, дваравых - 2. Упраўленчым у маёнтку быў Якаў Юшкевіч, якога прызначылі на гэту пасаду 21 верасня 1864 г.

У 1866 г. маёнтак перайшоў па спадчыне дачцэ Язвінскіх Вандзе Адамаўне Чайчынскай. У 1891 г., пасля смерці Ванды Чайчынскай, маёнтак перайшоў ў рукі дачкі Ядвігі, якая, у сваю чаргу, перапісала яго ва ўласнасць свайго бацькі Франца Мартынавіча Чайчынскага.

Упершую сусветную вайну жыццё скірмантаўцаў значна пагоршылася. Восенню 1915 г. для патрэб рускай арміі забралі коней, а таксама сена і салому для фуражу. Хатняя жывёла засталася без корму. Да таго ж з'явіліся бежанцы, па вёсках хадзіла шмат жабракоў.

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі мірнае жыццё у гэтых месцах наладзілася не адразу. У 1918-1920 гг. у вёсцы пабывалі і германскія войскі, і беларускія. Пасля падпісання 18 сакавіка 1921г. у Рызе мірнага дагавору паміж Савецкай Расіяй і Польшчай непадалёку ад Скірмантава, каля в.Кавальцы, прайшла дзяржаўная савецка-польская мяжа. Так людзі сталі жыць у прыгранічнай паласе.

Паступова наладжваўся новы працоўны рытм. Сяляне атрымалі зямлю. Збылася іх заповітная мара. У вёсцы быў створаны "чырвоны куток", працаваў гурток лікбеза. У будынку панскага маёнтка адкрылі школу.

У 1929 г., калі пачалася калектывізацыя, на гэтых землях быў створаны калгас " Скірмантава".

У 1932 г. вёска увайшла у склад Дзяржынскага нацыянальнага

польскага раёна. Школа стала польскай, але польскую мову не ведалі ні вучні, ні настаўнікі. Эксперымент праваліўся, і у 1936 г. школа зноў стала беларускай.

Трывожныя дні давялося перажыць жыхарам наваколля ў сумна памятны 1937 г. У сувязі з тым, што мяжа з Польшчай праходзіла у 6-ці кіламетрах ад Скірмантава, многія яго жыхары былі аб'яўлены шпіёнамі-шкоднікамі, варожымі элементамі і арыштаваны. Шмат сем'яў выслалі ў Сібір падчас раскулачвання. У апусцелыя хаты пачалі засяляць палітычна надзейных жыхароў з Гомельскай вобласці.

А жыццё, тым не менш, працягвалася. У школу-сямігодку хадзіла шмат дзяцей і моладзь з навакольных вёсак. Настаўнікі і камсамольцы арганізавалі драматычны гурток, ставілі п'есы на актуальныя тэмы. Паляпшаўся дабрабыт насельніцтва. Людзі марылі аб лепшым будучым, сеялі хлеб, гадалі дзяцей, але пачалася Вялікая Айчынная вайна, якая перакрэсліла ўсе іх спадзяванні і планы на будучае.

НАРОДНАЯ АДУКАЦЫЯ

Па стану на 1887 г. у межах сучаснай тэрыторыі Путчынскага сельсавета школы працавалі ў наступных населеных пунктах:

Валоўнікі, вёска, школа граматысці, адкрыта у 1885 г., мясцілася у сялянскай хаце, вучылася 14 хлопчыкаў;

Гаруцішю, сяло, аднакласная царкоўна-прыхадская школа, адкрыта у 1884 г., мясцілася ў сялянскай хаце, вучылася 12 вучняў - 11 хлопчыкаў, 1 дзяўчынка.

У 1909 г. у вёсцы Путчына зафіксаваны дакументы аб народным вучылішчы.

У 1911-1917 гг. у вёсцы Путчынскае народнае вучылішча (вопіс маёмасці вучылішча, справаздача вучылішча за 1914 г., перапіска вучылішча з органамі адукацыі аб прызначэнні настаўніка на работу ў вучылішча і іншыя дакументы).

1912-1920 гг. Дакументы і матэрыялы па Скірмантаўскім народным вучылішчы (прыгавор сялян аб адкрыцці Скірмантаўскага народнага вучылішча, справаздача за 1914 г., спіс вучняў і іншыя дакументы).

1914-1919гг. Матэрыялы па Наследнікаўска-Павускім народным вучылішчы (прыгавор сялян аб адкрыцці вучылішча, справаздача за 1914 г., перапіска адміністрацыі вучылішча з органамі адукацыі і іншыя дакументы).

3 ГІСТОРЫІ ТАТАРШЧЫНСКАЙ СШ

У 1925 г. у Путчынскім сельсавеце арганізавана Татаршчынская сярэдняя школа сельскай моладзі, у хуткім часе пераўтвораная ў польскую. Гэта школа была адзіная на Беларусі, якая па свайму статусу прыраўнівалася да тэхнікума.

Вучням школы давалі стыпендыю, а вучняў з навакольных вёсак забяспечвалі інтэрнатам, харчаваннем, у разліку на тое, каб беларускае насельніцтва пасылала сваіх дзяцей вучыцца ў школу і называла сябе палякамі. Усе гэтыя мерапрыемствы былі актыўна праведзены ў жывіце і далі свае станоўчыя вынікі. Так як у Татаршчынскую сярэднюю школу прымалі вучняў з польскіх школ-чатырохгодак, то беларускія сяляне патрабавалі адкрыцця ў сваіх вёсках пачатковых польскіх школ.

У 1928 г. Татаршчынская цэнтральная польская школа сялянскай моладзі ахоплівала 63,9% дзяцей 8-18 гадаў.

У 1934 г. было пастаўлена пытанне аб ліквідацыі Татаршчынскай СШ.

Будынак Татаршчынскай СШ

СКІРМАНТАУСКАЯ СШ

Першая школа ў в. Скірмантава была адкрыта 1 кастрычніка 1914 г.

Яна размяшчалася ў хаце жыхара вёскі. Настаўніцай была Фацінія Антонаўна Сайкоўская. Закон Божы ў школе выкладаў айцец Іван (Іван Якаўлевіч Юрашкевіч). Колькасць урокаў у год складала: Закон Божы – 33 гадзіны, астатнія прадметы – 94 гадзіны. У школе вучыліся 54 чалавекі. 5 жніўня 1921 г. школа згарэла пры нявысветленых абставінах.

Затым школа была размешчана ў доме былой памешчыцы Чайчынскай, якая ў канцы XIX - пачатку XX ст. валодала в. Скірмантава і іншымі навакольнымі вёскамі. Але будынак школы быў спалены, як і уся вёска, у час Вялікай Айчыннай вайны 29 жніўня 1943 г.

19 верасня 1967 г. пачалося будаўніцтва новай сярэдняй школы на 192 месцы.

29 жніўня 1969 г. школа была адкрыта. Дырэктарам яе з 1969 г. па 1973 г. працаваў Сяргей Дзмітрыевіч Сіпач - настаўнік гісторыі, ветэран Вялікай Айчыннай вайны. Ён быў заснавальнікам школьнага гісторыка-краязнаўчага музея, які быў адкрыты у 1985 г.

ДА НОВАГА ЖЫЦЦЯ

Пасля Лютаўскай рэвалюцыі 1917 г. у мястэчку Койданава замест царскіх чыноўнікаў утварылася ўлада з заможных сялян, местачковых мяшчан і інтэлегенцыі. Ва ўладзе ў той час быў абшарнік Арцюшэўскі з в.Вертнікі.

Летам 1920г. у Путчынскім сельсавеце бедната забрала панскую маёмасць з маёнтка Татаршчына. Польскія акупанты адступалі ў Польшчу ў напрамку Гаруцішкі - Рубяжэвічы, Койданава - Вертнікі, Ліпні - Волма. Кулакі з в.Кавальцы арганізавалі банду, якая абстрэльвала з-за кустоў наступаючыя часці Чырвонай арміі.

Польскія войскі адступілі з-пад Койданава і рушылі ў Кірунку на Стоўбцы. Лінія, занятая палякамі, стала в.Каменка Уздзенскага раёна - Коласава; заставы былі у Негарэлым, у вёсках Мікулічы, Старая Рудзіца, Баравое, Дзягільна, Беглічы, Навінка, Саковічы, Наследнікі, Гаруцішкі.

Перадавыя часці Чырвонай арміі стаялі на лініі Чыкі - Залесе - Крысава.

Паміж гэтымі дзвюма лініямі ўтварылася нейтральная паласа (зона).

У канцы сакавіка 1921 т. межы Койданаўскай воласці з Польшчай, паводле Рыжскага мірнага дагавору 1921г., у Кірунку з поўначы на поўдзень былі такія: вёскі Мілашы - Скірмаітава - Пелікі - Кафтаны - Наследнікі-маёнтак Копцеўшчына - маёнтак Казлоўшчына - вёскі Міроны - Гаруцішкі Прыступаўшчына - Карачуны - застенак Прудзішча - вёска Латушкі - маёнтак Грыцкаўшчына - вёска Лучыцы - фальварак Калодзеўшчына - вёскі Паланевічы - Андрыеўшчына - Шабунеўка - Старая Мезенаўка - Новая Мезенаўка - хутар Скароднае - хутар Мехаўка.

У 1924 г. піянерскія атрады былі пры сельсаветах. У 1922 г. настаўнікі Койданаўшчыны, як і іншых раёнах Беларусі, атрымоўвалі харчовыя пайкі: мука, мяса, соль, запалкі, сала, газа (керасін). У тыя часы старшыня і сакратар сельсавета назначаліся зверху, з раёна, а не выбіраліся.

На тэрыторыі сельсавета партыйныя арганізацыі былі ў вёсках Путчына і Нарэйкі. У сельсавеце працавалі секцыі: кааператыўная, сельскагаспадарчая, культурна-асветніцкая, аховы здароўя, фінансавая, дарожная, камуністычнага займу.

У 1924 г. на тэрыторыі Путчынскага сельсавета арганізаваны сельгасарцелі «Победа - батракі», «Ліпня». 19 красавіка 1924 г. у раёне была праведзена жаночая нарада: пастанавілі - арганізаваць дзіцячыя яслі у в. Путчына.

У 1924 г. у в.Кавальцы пабудавана пачатковая школа.

У 1925 г. пры сельсавеце арганізавана палітасвета - былі створаны гурткі па вывучэнні беларускай мовы пры хатах-чытальнях.

У 1925г. працаваў лікбез пры Глушынчыцкай школе (арганізаваны ў 1924г.).

У 1927 г. у в.Вертнікі пабудавана новая школа. Пазней Вертнікаўская вячэрняя польская школа сялянскай моладзі была пераўтворана ў стацыянарную. Польская школа была адкрыта і ў в.Дубрава Путчынскага сельсавета.

У 1927г. усе населяныя пункты раёна і Путчынскага сельсавета ахоплены кальцавым абслугоўваннем паштовай сувязі на 100%. Былі тэлефанаваны ўсе сельсаветы Койданаўскага раёна.

У 1937 г. зафіксаваны пачатковыя школы ў вёсках Гаруцішкі, Кавальцы, Наквасы, Наследнікі, Якуты.

У 1934 - 1935 гадах у в. Путчына на базе ФАПа адкрылі бальніцу на 10 ложкаў, якую ўзначаліў урач Долбик, выпускнік Мінскага медыцынскага інстытута.

16 ліпеня 1954 г. шляхам аб'яднання Нарэйкаўскага і Навасадскага сельсаветаў ўтвораны Вертнікаўскі сельсавет Дзяржынскага раёна. 8 красавіка 1957 г. Вертнікаўскі сельсавет ліквідаваны, тэрыторыя яго далучана да Путчынскага і Сталінскага сельсаветаў Дзяржынскага раёна Мінскай вобласці.

Такім чынам, сучасная тэрыторыя Путчынскага сельсавета складаецца з тэрыторый часткова трох сельсаветаў - Путчынскага, Нарэйкаўскага і Вертнікаўскага. Паводле статыстычных дадзеных на 1 студзеня 2005 г. у Путчынскім сельсавеце 33 населеныя пункты, якія ўключаюць 830 гаспадарак, колькасць жыхароў 2001 чалавек.

ВАЙНА НА ТЭРЫТОРЫІ СЕЛЬСАВЕТА

У пачатку вайны па тэрыторыі Дзяржынскага раёна, у тым ліку і па Путчынскаму сельсавету (прыгранічнаму у 1921-1939 гадах з Польшчай), праходзіў рубеж абароны Мінска. Тут, у Мінскім умацаваным раёне, быў створаны вузел супраціўлення з падраздзяленняў 444-га стралковага палка (камандзір-палкоўнік І.І.Петухоў), 575-га артылерыйскага палка 108-й стралковай дывізіі (камандзір генерал-маёр А.І. Маўрычаў) і размешчаных у раёне Дзяржынска і на падступах да яго кулямётных і артылерыйскіх дотаў, якія кантралявалі аўтамабільныя дарогі Рубяжэвічы-Мінск і Негарэлае-Мінск. Але, нягледзячы на такую умацаванасць і ўпартае супраціўленне чырвонаармейцаў, 28 чэрвеня 1941г. Дзяржынскі раён быў заняты нямецкафашысцкімі войскамі. З першых дзён акупацыі патрыёты Дзяржыншчыны пачалі ствараць падпольныя групы, а пазней і партызанскія атрады, якія актыўна ўключыліся ў барацьбу супраць захопнікаў.

Партызанскі рух на Беларусі і ў заходніх ад Мінска раёнах уздоўж былой савецка-польскай дзяржаўнай граніцы падпарадкоўваўся Баранавіцкаму партызанскаму злучэнню, якое ўзначальваў генерал-маёр В. Ф. Чарнышоў. На тэрыторыі Путчынскага сельсавета ўжо з 1942 г. пачалі дзейнічаць партызанскія атрады імя В.І.Чапаева і імя С.М.Будзённага, якія пазней былі ўключаны ў брыгаду імя І.В.Сталіна.

Летам і ўвосень 1942 г. дзяржынскія падпольшчыкі сумесна з партызанамі ўдзельнічалі ў многіх баявых аперацыях. Яны разграмілі паліцэйскі гарнізон у в. Путчына, знішчылі мост на ўчастку шашы Навасёлкі-Гаруцішкі. Рабочыя Койданаўскай і Путчынскай пракатных станцый сабаціравалі рамонт сельскагаспадарчай тэхнікі. Партызаны брыгады імя П. К. Панамарэнкі (камандзір С. Р. Ганзенка, камісар Г. В. Рудай, начальнік штаба В. І. Зыкаў) правялі шмат баёў з нямецка-фашысцкімі захопнікамі на тэрыторыі сельсавета, у тым ліку ў вёсках Путчына і Глушынцы.

7 жніўня 1942г. 2 партызанскія групы, якія ўзначальвалі М. А. Воўчак і Ф. Н. Серабракоў аб'ядналіся ў партызанскі атрад імя М. В. Фрунзе. 17 верасня 1942 г. гэты атрад быў ператвораны ў 18-ю партызанскую брыгаду імя М. В. Фрунзе (камандзір В. А. Воўчак, начальнік штаба І. В. Анохін). Месцам яе стаянкі стаў лясны масіў недалёка ад в. Путчына.

Лясы на тэрыторыі сельсавета сталі сховішчам і прыстанкам для яўрэяў, якія ўцякалі з Мінскага гета і дабіраліся да в. Вертнікі. Тут у іх быў невялікі адпачынак. Жыхары в. Вертнікі, рызыкуючы сваім жыццём, прымалі яўрэяў цёпла, клапаціліся не толькі пра харчаванне і начлег, але і пра ахову: яны дзяжурылі па чарзе, ахоўваючы сябе і выратаваўшыхся з палону начлежнікаў.

Для арганізацыі базы для яўрэяў-уцекачоў і забеспячэння іх усім неабходным для жыцця, штаб атрада імя С. М. Будзённага значыў 5 партызан на чале з К. Жаробіным і выдаў ім 15 вінтовак для ўзбраення навабранцаў. Так пачалася гісторыя атрада № 106. Яго камандзірам стаў Шолам Зорын, рабочы-будаўнік, у мінулым удзельнік грамадзянскай вайны, стаў начальнікам штаба.

У ліпені 1943 г. пачалася блакада партызан, якія дзейнічалі ў мясцовых лясах. Каля в. Скірмантава з Карнікамі вёў жорсткія баі атрад імя С. М. Будзённага. Аб падзеях канца ліпеня 1943 г. расказвае партызанская сувязная Л.С Санюк:

-На блакаду партызан немцы кінулі некалькі адборных дывізій, былі паліцаі, уласаўцы. 28 ліпеня 1943 года карны атрад спыніўся каля в.Скірмантава і заначаваў за ваколіцай. Раніцай ён рушыў у бок в. Каўшова. Па дарозе яны сустрэлі некалькі яўрэяў. Іх схапілі, абшукалі, знайшлі свежы хлеб. Пры допыце яўрэі паведамілі, што ежу ім далі у в. Скірмантава, а яшчэ – што яе жыхары кормяць партызан і даюць ім вопратку. Даведаўшыся пра гэта, карнікі вярнуліся ў в.Скірмантава. Людзей зганялі ў хлеў, два гумны і вялікую новую хату партызанскага сувязнога Навіцкага. Паліцаі на падводах паехалі па вёсцы збіраць няхітры сялянскі скарб, з хлявоў выганялі жывёлу. Усё нарабаванае пагрузілі ў абоз і накіравалі у бок Дзяржынска, а гумны з людзьмі і хаты падпалілі. Тых, хто спрабаваў вырвацца з полымя, расстрэльвалі з аўтаматаў. Вёска гарэла дзень і ноч, а раніцай прыйшлі партызаны і сабраліся жыхары навакольных вёсак. Яны ўбачылі жудасную карціну – усё згарэла датла, а на папялішчы сярод пачных комінаў блукалі двое дзяцей.

МАЎКЛІВЫЯ СВЕДКІ ВАЙНЫ

У памяць аб загінуўшых у Вялікую Айчынную вайну ў вёсках Путчынскага сельсавета ўстаноўлены помнікі:

ВЕРТНІКІ Брацкая магіла савецкіх воінаў і партызан каля школы. Пахавана 37 воінаў і партызан, якія загінулі у баях з нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. У 1956 г. на магіле ўстаноўлены абеліск.

Магіла партызана Адамовіча Станіслава Вацлававіча. С.В.Адамовіч загінуў пры выкананні баявога задання у 1943 г. У 1975 г. на магіле ўстаноўлены абеліск.

ГАРУЦІШКІ

На вясковых могілках брацкая магіла савецкіх воінаў і партызан. Пахавана 12 воінаў і партызан, якія загінулі у баях з нямецка-фашысцкімі захопнікамі пры вызваленні тэрыторыі Путчынскага сельсавета ў пачатку ліпеня 1944 г. У 1956 г. на магіле ўзведзена стэла ў выглядзе вертыкальна ўстаноўленай пліты чорнага лабрадарыта з ордэнам Айчыннай вайны і надпісам: «Вечная памяць Вам - сыны советского народа».

СКІРМАНТАВА

Магіла ахвяр фашызму ў цэнтры в.Скірмантава. Пахавана 144 жыхары в. Скірмантава, закатаваныя нямецка-фашысцкімі захопнікамі 29 ліпеня 1943 г. У 1956 г. на магіле ўстаноўлены абеліск.

Помнік землякам каля Дома культуры ў цэнтры вёскі. На ўшанаванне памяці аднавяскоўцаў, якія загінулі у Вялікую Айчынную вайну. У 1984 г. на магіле ўзведзены мемарыяльны комплекс.

Помнік землякам.
Скірмантава.

ТАТАРШЧЫНА

Брацкая магіла савецкіх воінаў і партызан каля будынка былой школы. Пахавана 19 савецкіх воінаў і 37 партызан, якія загінулі ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. У маі 1956 г. на магіле ўстаноўлена стэла.

АДРАДЖЭННЕ

Пасля заканчэння вайны вёскі на тэрыторыі сельсавета пачалі адраджацца.

Аднаўляла работу Путчынская МТС і калгасы сельсавета.

На тэрыторыі Путчынскага сельсавета працавала Фрунзенская ўчастковая бальніца на 25 «койка/мест» (адкрыта у 1952 г.), амбулаторыя на 15 наведванняў у дзень, Путчынскі ФАП, Скірмантаўскі ФАП.

У 1945-1946 гадах на працадні ў калгасах Путчынскага і Нарэйкаўскага сельсаветаў нічога не давалі.

У 1947 г. Путчынская МТС выканала план работ на 100%.

У 1950г. Путчынская МТС выканала план трактарных работ на 86%.

У 1952 г. у Путчынскай МТС было 1906 трактараў (дырэктар МТС Пракапенка).

У 1956 г. Путчынская МТС была ліквідавана.

У 1956 г. пачаўся пераход на 11-гадовую школьную адукацыю.

У 1958 - 1960 гадах калгасы, саўгасы, МТС, заводы, фабрыкі Дзяржынскага раёна атрымалі электраэнергію з Мінска.

У гады 9-й пяцігодкі пабудавана новая Скірмантаўская СШ.

У 1980-1981 гадах узведзены новы будынак Скірмантаўскага сельскага Дома культуры на 300 месцаў, дзе ёсць бібліятэка, гісторыка-краязнаўчы музей, спартыўны зал. Новы сельскі Дом культуры быў узведзены ў саўгасе «Путчына». Добра працавала Наследнікаўская сельская бібліятэка.

У гады 11-й пяцігодкі лепшых паказчыкаў ва ўсіх галінах сельскагаспадарчай вытворчасці дабіліся саўгасы «Путчына», імя М.В. Фрунзе і імя В.В.Дакучаева.

З МАТЭРЫЯЛЬНАЙ І ДУХОЎНАЙ СПАДЧЫНЫ

СКІРМАНТАЎСКІ КРАЯЗНАЎЧЫ МУЗЕЙ

Заснаваны ў в. Скірмантава. Адкрыты ў будынку Скірмантаускага СДК у жніўні 1984 г. Плошча экспазіцыі 98 м², 360 экспанатаў асноўнага фонду. Экспануюцца шматлікія прадметы сялянскага побыту мінулых гадоў, знойдзеныя ў в. Скірмантава і навакольных мясцінах. Расказваецца пра гісторыю вёскі і яе наваколля, найвышэйшы пункт на Беларусі Дзяржынскую гару, месца актыўнага адпачынку "Якуцкія горы", пра падзеі Кастрычніцкай рэвалюцыі 1917 г., савецка-польскае пагранічча, трагічныя падзеі Вялікай Айчыннай вайны і інш. У экспазіцыі партызанская зброя і рыштунак, архіўныя дакументы, копіі зводак Саўінфармбюро, здымкі франтавікоў-землякоў, подпольшчыкаў і партызан - жыхароў в. Скірмантава, іх баявыя ўзнагароды. Ёсць тут і макет даваеннай в. Скірмантава. Зафіксаваны той трагічны момант, калі вёска была спалена разам з мірнымі жыхарамі нямецка-фашысцкімі захопнікамі 29 жніўня 1943 г. Шматлікія дакументы і матэрыялы расказваюць пра цяжкія пасляваенныя гады аднаўлення народнай гаспадаркі, адукацыі, культуры, аховы здароўя, бібліятэчнай справы.

13.

ПАРК АКТЫЎНАГА АДПАЧЫНКУ "ЯКУЦКІЯ ГОРЫ"

Каля в. Якуты 25 снежня 2001 г. адбылося ўрачыстае адкрыццё парку актыўнага адпачынку «Якуцкія горы». На іх упершыню у Рэспубліцы Беларусь праводзяцца экстрэмальныя гонкі на квадрацыклах. Для гонак па перасечанай мясцовасці прымяняюцца горныя веласіпеды. Тут працуе арбалетны цір, дзе выкарыстоўваюцца арбалеты фірмы «Арлет», якія выраблены з каштоўных парод дрэў, з аптычным прыцэлам. У парку ёсць пейнтбольнае абсталяванне: лясная пляцоўка, канадскія шары, пейнтбольныя гранаты.

Можна адпачыць і на спецыяльна абсталяваных месцах для пікнікоў, пакаштаваць піццу, жараных перапёлак, барбекю са свежай бараніны, шашлык, іншыя смачныя стравы у міні-кафэ, прыняць удзел у караоке і у іншых забаўляльных гульнях. Увогуле, тут можна актыўна і добра адпачыць.

ВУСНЯЯ НАРОДНАЯ ТВОРЧАСЬ У СЕЛЬСАВЕЦЕ

У сельсавеце жыве шмат людзей, якія з'яўляюцца носбітамі фальклору. Яны ведаюць шмат казак, легенд, паданняў, прыказак, прымавак, загадак, анекдотаў, былін, жартаў, гумарэсак, песень-калыханак, забаўлянак, заклічак, дражнілак, лічышак, дзіцячых гульняў, прыгавораў.

А брады і святы .

У вёсках Путчынскага сельсавета, захоўваюцца традыцыйныя звычаі і абрады, праводзяцца новыя, сучасныя святы: Зажынкi, Дажынкi, адноўлена Свята першай баразны, Узвіжанне, Купалле, Спас, Вялікдзень, Радаўніца, Дзяды, Гуканне вясны, Масленіца, Вербніца, Сёмуха, Каляды і інш. Гэтыя святы актыўна спраўляюцца жыхарамі сельсавета.

ПАДАННІ, ЛЕГЕНДЫ, БЫЛІЧКІ, АНЕКТОДЫ

Каўшова (легенда)

Раней на гэтым месцы раслі густыя і непразныя лясы і пушчы. Што толькі людзі не рабілі, каб адваяваць у іх палі і нівы. Пачнуць сяляне ўраджай збіраць, а там карчы і бяровы аднекуль павылазяць. Поле, перад тым як на ім сеяць, апрацоўвалі сумленна, шчыра, а ў выніку атрымлівалася, што не маглі нават пасянага сабраць.

Вось табе і пірог з макам! Вось і думай, як далей выкручвацца. Ад лесу карміліся многія, але яшчэ больш ад яго пакутвалі і плакалі. Баяліся векавых дрэў. У непразных лясах і пушчах вадзілася мноства усялякага звяр'я, якое таксама добра ўядалася сялянам у грудзі: то жывёлу хатнюю ваўкі ці мядзведзі перадушаць, то дзяцей напалохаюць, то саміх дарослых да перапуду давядуць, а то, што самае горшае, жыцця пазбавяць.

Вёска гэтая была заснавана даўным-даўно, калі - дакладна вам ніхто і не адкажа. Жыў у гэты час на гэтай зямлі пан Пятроцкі. Ён валодаў усімі бліжэйшымі абшарамі. Неблагім чалавекам ён быў. Таму і беглі да яго ад іншых паноў людзі. Уцякалі, шукаючы паратунку, хто ад невыцерпнага прыгнёту, каб неяк жыць па - іншаму. Кожнаму трэба было не толькі пра панскае думаць, але і ўласную сям'ю карміць і гадаваць. А дзе ты чаго возьмеш, калі увесь час на панскіх палях прападаеш, дамоў толькі прыцемкам вяртаешся? Пятроцкі нікога назад не вяртаў, не выдаваў, не тое, каб за гэты кошт узбагаціцца, проста не жадаў здэкаў над нявіннымі людзьмі. Прыбегуць служкі нейкага пана, упадуць да яго ў ногі:

- Пане яснавяльможны, вядома, што да вас наш чалавек з сям'ёю на мінулым тыдні перабег! Аддайце нам яго. Бо нельга без уцекача назад вяртацца, наш гаспадар не даруе. Вярніце таго чалавека, а то ...

- Вы што, можа, яшчэ мне пагражаць будзеце? - не вытрымліваў гаспадар тых манер.

- Пане яснавяльможны, - лагоднелі адразу паслугачы, - мы не тое хацелі сказаць, вы не так зразумелі. Нам нельга дамоў вяртацца, бо пан згадае адлупцаваць за невыкананы загад.

- Ну, гэта ўжо вашы справы! Са сваім панам самі і разбірайцеся! А вось пра нейкага там уцекача ад вас упершыню чую ...

Пасля такога адказу прыйшоўшым нічога не заставалася рабіць, як кіраваць назад, нібы рэпы паранай з'еўшы.

Здаралася, што адшукваць уцёкшых прыгонных заяўляўся сам іхні пан на чале з атрадам ваяроў. І тут гаворка ужо вялася ў павышаных танах. Прыехаўшы, проста патрабаваў вярнуць ягоную ўласнасць. Пыхлівы гаспадар людскіх душ пакручваў вус, нават не злазячы з каня, і палохаў:

- Ведаю шаноўны, што толькі да вас бягуць сяляне! У вас паратунку шукаць! Ведаю, што вы не жадаеце іх нікому вяртаць! Але са мною гэта не пройдзе, бо адно слова насуперак - і загадаю сваім людзям не толькі вас схапіць ды скруціць, але і будыніны па бярвеннях раскатаць! Таму не раю сялян прыхоўваць і не выдаваць сапраўднаму гаспадару!

- З людзей не трэба здэкавацца, нібыта з жывёлы, то яны нікуды і уцякаць не будуць! - адказваў гаспадар, якога, здавалася, не краналі пагрозы.

- Мая гэта справа, як мне з маімі людзьмі абыходзіцца! Нікому іншаму не раю не ў свае справы лезці! Бо не дарую. Да скону веку не дарую! - гарланіу свірэпы госць.

Толькі пан Пятроцкі і на гэта спакойна адказваў:

- Няма чаго мяне палохаць! Тым болей, што вы на маёй зямлі. Прашу не забываць пра гэта, бо справа для вас можа блага скончыцца! Прыйшлі ў двор ды яшчэ палохаць узяліся!

Не пажаданы госць не хацеў здавацца проста так:

- Не хавайце чужых людзей, пане, то ўсё будзе добра і ніхто вам пагражаць не стане! Галота пра адно толькі і гаворыць, што ў пана Пятроцкага можна ад ліха схавацца! За такое не я адзін на шаноўнага скрыва гляджу!

Але гаспадар не даваў дагаварыць жахліваму пану:

- Вось што, надакучыла мне слухаць пагрозы! Збірайцеся ды кіруйце дахаты, бо ніякіх чужых сялян у мяне не было і няма! І хутчэй, каб чаго дурнога не выйшла!

Прыезджыя смяліся так, што ажно коні з перапалоху прысядалі. Іх пан хістаўся ў сядле і торкаў пальцам:

- Вы толькі гляньце, ён мяне яшчэ і палохае?! Відаць, забыўся, з кім размаўляе! Прызвычаіўся тут сярод мужыцкіх рыл сябе Богам адчуваць! Не ведае, мабыць, што мяне ва ўсім наваколлі не толькі сяляне, але і паны баяцца за круты нораў! Ды ў мяне людзей вунь колькі! Слова скажу - і ўсё на вушы паставіць!

А панскія паслугачы, нібы падбухтоўваючы свайго пана, падказвалі:

- Ён не ведае, як вы, яснавяльможны, пана частавалі! Як верашчаў, бедалага, просячыся, каб даравалі ды живога з рук выпусцілі!

Здавалася, што і тут гэтым ваўкалакам ніхто не мог нічога зрабіць ці супрацьпаставіць. Хвіліна-другая, і засвішчуць бізуны, пальецца кроў, панясуцца крыкі і праклёны. Але, тым не менш, пан Пятроцкі трымаўся малайцом. Глядзеў на прыехаўшых і думаў аб сваім. Потым, відаць, надакучыла слухаць пахвальбу неўтаймаваных слуг і коратка прыкрыкнуў:

- А ну, цішэй! Прэч адсюль! Каб нагі вашай болей тут не было! Вылюдкі! Знайшлі мяне чым палохаць! Не раз, не два вашымі сабутэльнікамі палоханы і парэзаны! Але ўсё роўна не баюся! Не на таго натрапілі! Тое, што паноў б'еш, табе гонару не робіць, як і здзекі над

сялянамі! Зразумеў?!

- Ах так! - выгукнуў валадар ваяроў і наважыўся выхапіць шаблю, якая цяляпалася на баку, але не паспеў, бо раздаўся такі магутны свіст, што ажно конь застрыг вушамі і пачаў круціцца на месцах.

З усіх бакоў да няпрошаных гасцей імчала мноства людзей з віламі, рагачамі, граблямі, косамі, цапамі, драўлянымі цурбалкамі. Але ва ўмелых і дужых руках такая, здавалася б, простая зброя становілася страшнай.

Не паспелі панскія паслугачы зразумець, што збіраюцца рабіць сяляне, як нейчы дубовы цэп, высока ўзвіўся: і з усяго маху перацягнуў пана-вершніка ўздоўж спіны. Шабля паляцела далёка у бок, пан шмякнуўся ў пясок. Пакуль ляцеў, то яго аперазалі бізунамі яшчэ колькі разоў, і ён нема ўзвыў:

- Слугі! У бізуны іх! Біць да смерці!

Але ваярам было не да бізуноў, бо і іх лупцавалі так, ажно водгулле неслася далёка па наваколлі. А калі ўлічыць яшчэ і тое, што сярод прыезджых было многа тых, хто добра ўеўся ў косці сялянам, то іх білі не шкадуючы.

Гаспадар сядзеў на пяньку і не прымаў удзелу ў бойцы, а толькі пахвальваў, калі нехта з ягоных людзей дзейнічаў вельмі ўдала. Потым, бачачы, як разышліся дваровыя, стаў супакойваць:

- Толькі да смерці не забівайце, навошта нам грэх на душу браць?

Не забівайце, то яны і суседзям сваім паказваюць, як сюды з'яўляцца ...

Нарэшце сутычка завяршылася поўнай перамогай местачковых, бо іхнія сапернікі ляжалі і стагналі. Тады пан Пятроцкі загадаў:

- Грузіце і адпраўляйце, няхай едуць з Богам.

Падагналі некалькі звычайных сялянскіх вазоў і пачалі грузіць, нібы кулі, на іх пабітых прыехаўшых.

- Пана, хлопцы, пад ніз пакладзіце, каб не ўпаў! - падказаў гаспадар.

Так і зрабілі. Пана лягнулі на дошкі, а зверху паклалі яшчэ з дзесятак цел. Асядланых коней пакінулі сабе, а ў вазы запраглі тых, якія ўжо не тое што бегачь, але і ў баразне хадзіць не маглі ад старасці і ад усялякіх хвароб.

Пасля такіх паходаў наваколле заціхла. Усе чакалі развіцця падзей. Але людзі толькі смяяліся з няўдалых паноў і іх паслугачоў, болей нічога не адбывалася.

Так да добрага пана Пятроцкага назбягалася шмат сялян. Ужо проста не было ім дзе жыць. Цесна ў хацінах, цесна ў паселішчах. Тады пан загадаў:

- Сяліцца будзеце на новым месцы, сярод лесу, там, дзе дзялянку выразалі!

І вось вёска узнікла сярод лесу. Яна знаходзілася быццам бы у кошыку.

Таму і назву атрымала Каўшова.

Скарабагатаўшчына

Легенда першая

Дзіўная назва ў гэтай вёскі. Жыхары сцвярджаюць, што ў гэтых мясцінах некалі пасяліўся надта багаты пан і прозвішча ён меў не мясцовае Скарабагатаў, ад яго, магчыма, усё і пачалося. І было ў гэтага пана столькі ўсялякага багацця, і да нашых дзён хапіла б, не тое што на нейкія два-тры пакаленні. Вось пасля яго смерці і назвалі вёску Скарабагатаўшчына.

Легенда другая

Знайшлі аднаго разу вяскоўцы незлічоны скарб у густым лесе і справядліва па-брацку, яго падзялілі паміж сабою. Золата-срэбра шмат было і на ўсіх хапіла. Людзі адразу ж сябе гаспадаркі моцныя завялі, зямлі прыкупілі, жыць сталі свабодна і заможна. Ды вось зайздросныя суседзі з гэтай нагоды пачалі іх называць скарабагатымі.

Скірмантава (легенда)

Жыў даўно ў вёсцы гаспадар з жонкай. Жылі ў міры-згодзе, ніколі з-за дробязей не сварыліся, не біліся. Паробяць працу, падзякваюць Бога і людзей, якія дапамагалі, і дамоў ідуць. Там па гаспадарцы ўсё паробяць і песню запяюць. Спявалі абавязкова. Кожны дзень. Вяскоўцы дзіву даваліся. Здавалася, натрудзіліся, як і астатнія, і працы перавярнулі не меней, а бачыш, што вырабляюць.

Расла ў іх адна дачка. Звалі яе Марынкай і Мар'яй, калі падрасла.

Гадавалі дачушку гэткай жа сумленнай і шчырай, як і самі. Імкнуліся рабіць усю працу, каб дачка рук ні да чаго не прыкладала, а толькі бегала з сяброўкамі і гуляла. Маўляў, мы і самі ўправімся, няма чаго маладзенькіх рук таміць. Мы з-за працы адпачынку ніколі, ні ў дзяцінстве, ні цяпер не бачылі, то няхай хоць Марынка за ўсіх адгуляе.

Але не ўсё па-іхнему атрымалася. Не жадала дзяўчына гуляць. Хацела дапамагаць бацькам, і як яны не імкнуліся адгаварыць, нішто не дапамагала. Стане побач і працуе. Бацькі нібыта спачатку злаваліся, потым пераглянуцца і радасна ўсміхнуліся. А чаго б і не радавацца, і не пасмяяцца, калі гэткая памочніца падрастала. Рабіла Марынка ўсё хутка і добра. Перарабляць за ёю ніколі не трэба было, як і не трэба было наглядаць, пойдзе ці не. Скажуць адзін раз - і ўсё на гэтым. Не хацелі крыўдзіць дачку, бо ведалі, што зробіць усё як трэба.

Год за годам і не заўважылі бацькі, як дачка вырасла. Ды такой прыгожай і прывабнай дзяўчына стала. І ў каго толькі пайшла? Пачалі сватоў прысылаць. Але Марынка ўсім адмаўляла, а гаспадары не жадалі няволіць адзіную дачку.

Бывала, Маці пачуе, як бацька неяк сарамліва стане даводзіць:

- Дачушка, гэты жаніх ... Ён і неблагі хлопец, кажуць. Працавіты, прыгожы сабою. Можна і не трэба было б адмаўляць? Час ідзе ... Потым людзі пачнуць гаварыць, што нос дзярэш, з нашым братам, мужыком, і знацца не жадаеш. Я-то нічога, але каб людзі не казалі, сама ж ведаеш ...

Тады і гаспадыня не ўтрымаецца:

- Што гэта ты, мужу? Чаго абы-што кажаш на Марынку? Ці ж яна не прыгожая, ці ж яна не працавітая? Іншых хваліш, а на сваю то ўжо абы-што гаворыш? Ці ж так можна?

- Ды я, Маці, нічога дурнога сказаць не хацеў, - апраўдваўся гаспадар, - проста, каб іншыя чаго не падумалі ...

- Не падумаюць, не палохайся надта. Чаго тут думаць? Што, наша дачка недзе начамаі прападае ці працаваць лянуецца? Усе бачаць, якая памочніца вырасла. Няхай яшчэ пагуляе, павесяліцца. Нажывецца яшчэ за чалавекам, дай толькі, Божа, каб добры чалавек трапіўся ...

Марынка, пачуўшы, як яе бацькі лагодна спрачаюцца-разважаюць адносна будучыні, супакойвала:

- Не палохайцеся, родненькія, усё атрымаецца. Усё будзе добра.

Толькі не надта мне хочацца замуж, бо вас жа давядзецца адных пакінуць. Як падумаю, што станеце вы старымі і нікога побач не будзе, то сумна мне становіцца і не хочацца пра ўласны лёс думаць. Нікога з жаніхоў я не збіралася крыўдзіць і адмаўляла, каб не даваць ім надзеі.

Сказала такое Марынка, тады і бацькі неяк адразу спахмурнелі.

Сапраўды, у іх жа болей дзяцей няма, а калі дачку забярэ які далёкі хлопец, то і ўвогуле нібы самотныя вербы ля ракі застануцца ...

Потым дзяўчына, каб развесяліць гаспадароў хаты, тупнула ножкаю і прамовіла, нібы злуючыся:

- Ну, што гэта яшчэ такое? Як вам не сорамна? Я ж не збіраюся ў бліжэйшы час нікуды. Не палохайцеся. Весялей глядзіце, а можа, я за каго-небудзь з нашых вясковых хлопцаў замуж выйду, то і ўвогуле ўсе разам жыць будзем. Паспявайце лепш песню пра каханне ды пра каліну чырвоную, каня вараненькага, казака маладзенькага ... Як пачую яе, то нібы у казцы якой апынуся, так хораша яна ў вас атрымліваецца. І я вам дапамагу. Паспявайце, то і на сэрцы лягчэй стане.

Праз некалькі хвілін песня вольнай птушкай панеслася праз адчыненае акенца над прыціхлымі абшарамі.

Так колькі разоў пачыналі разважаць Марынчыны бацькі, і супакойвала, стрымлівала іх дачка, не давала завесціся і пасварыцца. Але нездарма гавораць, што прырода і жыццё свой шлях людзям прынараўляюць. Так і з Марынкай здарылася .

Жала яна аднаго дня разам з Маці жыта. Час ішоў пад полудзень.

Сонца прыпякала бязлітасна. Здавалася, яшчэ гадзіна-другая і не вытрымаюць жнейкі, пападаюць на ніўцы ад стомы і спёкі. Але тым, бедалагам, ужо не прызвычайвацца да цяжкай, амаль невыноснай працы. У белых кашулях, на галавах такія ж белыя хусцінкі. У руках спрытна мільгаюць вострыя сярпы, і ззаду застаюцца толькі невялікія гурбачкі высокага жыта, якое маці з дачкой пазней пазвязваюць у снапы і пастаўляюць у копы. Звычайна гэта рабілі ў другой палове дня, каб даць хоць нейкі адпачынак стомленаму целу, сагнутай з раніцы спіне. Тут

можна і выпрастацца і аглянунца, колькі зроблена, колькі яшчэ засталася. Глянула маці на цень і звярнулася да дачкі:

- Давай хіба, дачушка, заспяваем якую жніуную песню, то і да поўдня лягчэй дацягнуць будзе, а то надта нешта сённяя цяжка працуецца ...

- Давай, мама, - пагадзілася Марынка.

І палілася над палеткам сумная-маркотная песня. Простая, нібы сама зямля, але, разам з тым, такая чулая, што так і хацелася паспачуваць людзям, якія спявалі яе, не разпнаючыся, шчыра жнучы.

Даспявалі адну, пачалі другую і гэтак незаўважна некалькі песень праспявалі. Нарэшце матуля апамяталася:

- А мая ж ты Марынка! Замару я цябе голадам сённяя! Зусім ужо галава не памятае, што язык абяцае ... Гэта ж мы збіраліся адну толькі праспяваць і сесці палуднаваць, а бач ...

- Нічога, мама, нічога. Я ж маладзейшая, таму і стамілася намнога меней, чым вы. Не перажывайце. Вечарам адпачнем.

Прыселі палуднаваць пад бярозкаю і непрыкметна задрамалі.

Прачнуліся ад таго, што да іх нехта звяртаўся:

- Жнейкі! Жнейкі! Ці не будзе у вас вадзіцы напіцца?

Схапіліся жанчыны і аслупянелі: перад імі стаяў вараны конь, а на ім сядзеў прыгожы хлопец:

- Прабачце яшчэ раз, што патурбаваў, але піць надта хочацца, а дзе тут якая ручаіна ці крынічка, я не ведаю. Жыву далёка ад гэтых мясцін ...

- Нічога, нічога, што разбудзіў, чалавеча. А то мы б і да ночы, лайдачкі, праспалі,- жыва адазвалася жанчына. - Кажаш, не адсюль? А чаго ў нашых палях апынуўся? - і з цікаўнасцю зірнула на вершніка.

А ён працягваў:

- Нас у бацькі было пяцёра сыноў, я самы малодшы. Старыя ўжо памерлі, і жывём мы паасобку, Скірмантамі ... Вось ездзіў я цяпер людзей да сябе на працу запрашаць, ба сам маю вялікую гаспадарку, я адзін не падыму яе.

Гаворыць хлопец, аз Марынке вачэй не спускае. Маці гэта заўважыла і падае дачцэ гладыш з вадую:

- На, падай, няхай чалавек нап'ецца.

Марынка падышла да вершніка і працягнула збан з вадую: - Піце, калі ласка! Піце на здароўе!

Напіўся хлопец, падзякваў шчырым жнейкам і паехаў далей. Але не назаўсёды паехаў, праз колькі тыдняў сватоў прыслаў. На гэты раз Марынка не адмовіла.

Хто яго ведае, мажа, спадабаўся будучы муж, можа, ужо пачала задумвацца над тым, што бацька з маці казалі ... Прызначылі дзень вяселля, адгулялі яго, і паехала яна з маладым мужам на новае для сябе месца жыхарства. Там пазней многа людзей сялілася, а паселішча ад таго хлопца і празвалі Скірманты - "жывём паасобку", значыцца. Можна пачуць і Шкірмунты, і Скірмантава.

Асноўная літаратура

- Археология Белоруссии. Библиографический указатель (1932-1975). Мн., 1988.
- Белорусская ССР. Административно-территориальное деление. 7-е ИЗД. На 1 января 1986 года. Мн., 1986.
- Валаханович А. И. Дзержинск. Мн., 1982.
- Валаханович А. И., Кулагин А. Н. Дзержинщина: Прошлое и настоящее. Мн., 1986.
- Геаграфія Беларусі. Энцыклапедычны даведнік. Мн., 1992.
- Гісторыя сялянства Беларусі. У 3-х тамах. ТОМ.1. Мн., 1997.
- Грыцкевіч Валянцін, Мальдзіс Адам. Шляхі вялі праз Беларусь. Мн., 1980.
- Заерко А. Л. Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Мінская вобласць. кніга 1. Мн., 1987.
- Міншчына: Назвы паводле легендаў і паданняў/Склад., запіс, апрац. А. М. Ненадаўца. Мн., 1998.
- Пракопчык Леанід. Адкуль у вёскі імя. Нарысы. Мн., 1981.
- Федорук А. Т. Старинные усадьбы Минского края. Мн., 2000.
- Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. У 6 т. Мн., 1993-2003.
- Яшкін І. Я. Беларускія геаграфічныя назвы. Мн., 1971.